

Literatūra un Māksla

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU SAVIENĪBAS
LATVIJAS PADOMJU KOMPONISTU SAVIENĪBAS
LATVIJAS PADOMJU MĀKSLINIEKU SAVIENĪBAS
L A I K R A K S T S

1945. G.

24. AUGUSTĀ

NR. 32

MĀKSLAS PALĪDZĪBA UZVARAS RAŽAS NOVĀKŠANĀ

Japāna kapitulē. Tālo Austrumu agresors, Sarkanās Armijas un sabiedroto armiju kopējā trieciena rezultātā, iznīcināts, Japāņu imperiālistu kapapūļi piedzīvojuši tikpat apkāunojošu sagrāvi, kā hitleriešu mirongalvu ordas Eiropā. Brīvību milētājas tautas nosargāja savu brīvību un neatkarību, izglāba cilvēci no uzurpatoru mežonībām un patvaļas. Asā un aezēlīgā cīņa noslēgusies, izcirsts gaisis logs mieram.

Sācies lielais jauncelsmes darbs.

Redzot sagrautās rūpnīcas un pilsētas, izpostīto lauksaimniecību, visus spārno tikai viena doma — visdrīzāk sadziedēt karā sistās brūces, nostiprināt un paplašināt mūsu dzīves ekonomisko bāzi. Karš prasīja no daudz kā atteikties un daudz ko piecēst, vajadzēja parādīt lielu fizisku un morālu spēku, lai šodien mēs būtu uzvarētāji. Nule padomju cilvēkam — uzvarētājam pietiekami jāsapņem visi tie ražojumi, kuņi ikdienas dzīvē nepieciešami, un kas ar pilnām tiesībām grūtajā cīņā izcīnīti.

Jau pavasarī Padomju Latvijas darba zemnieks kaisīja zemi sēklu tajā drošajā pārliecībā, ka rudeni būs jāievāc Uzvaras raža. Ar neslēptu prieku viņš acīm glāstīja smago kviešu druvu. Un šodien, kad sākušas tīrumos skanēt izkaptis un ābedārza galā dzirdama kulmasīnu dobjā rūkoņa, darba zemnieks zina, ka ātri un bez zaudējumiem jāievāc zemes auglības devums, ātri un pilnos apmēros jānorēķinās ar valsti. Uzvaras ražas novākšana nav tikai zināmas ļaņu grupas uzdevums — tā ir visu kopēja lieta. Padomju valsts varenība un spēks izaudzis no strādnieku un zemnieku šķiras kopējas sadarbības. Fabrikas strādnieks ar savu izgatavoto mašīnu palīdz mechanizēt un atvieglot lauku darbus. Tāpēc saprotams, ka arī padomju māksla, kuņa izaugusi no tautas un visciešākām saitēm saistīta ar tautu, nevar šim uzdevumam paiet vienaldzīgi garām. Nevar šajā darbā neiesaistīties padomju mākslinieks un literāts. Gan dziesmās, dzejā un prozā, gan skicēs, gleznās un runātā vārdā viņi parāda lielo darba apņēmību un atbrīvotā cilvēka prieku. Jau šodien pildās mūsu klētis un noliktavas, un, domājot par aizvien gaišāko nākotni, par nemītīgo tālāk uz-

plaukuma gaitu, darba zemnieks kaisīs atkal valgajā zemē rudzu un kviešu graudus. Padomju mākslinieks savos darbos atveido šos notikumus visās iespējamās variācijās, izskaidro Uzvaras ražas pamatnozīmi, parāda tos cilvēkus, kas vislabāk veikuši savus uzdevumus, tā iejūsmojot pārējos apzinīgos padomju ļaudis jauniem sasniegumiem. Bet līdztekus jaunās dzīves pozitīvajam virzītājam spēkam, mākslinieks atmasko un izceļ spilgtajā sociālisma dienās gaismā atpakaļvelkošo, trūdošo. Ne visur un vienmēr daži cilvēki spēj un grib strādāt tā, kā to prasa socialistiskie atjaunošanas tempi, kā jāstrādā padomju iekārtā — tautas iekārtā. Lūk, arī šeit koncentrējas istā padomju mākslinieka un literāta vērība, jo viņš ir apzinīgs jaunā laikmeta veidotājs un nesaudzīgs naidnieks visam izkurtējamam. Šāda ir mākslas palīdzība vispārējā, plašākā nozīmē, noteikti neatliekama un vajadzīga. Bet pašreizējā momentā pats mākslas radītājs — mākslinieks var sniegt un tam jāsniedz arī cita veida palīdzīga roka.

Daļai mūsu teātru un mākslas iestāžu durvis slēgtas. Pēc intensīva garīga darba dota pelnīta atpūta. Tomēr zinot svarīgo uzdevumu — Uzvaras ražas novākšanu, ikvienam jājautā: «Vai arī es nevaru būt lielā darba darītāju pulkā?» Fasistiskie negēji smagus robus cirtuši mūsu lauksaimniecībā, smagi cietausi mūsu tauta, tādēļ jāsa-

sprindzina visi spēki, lai jo ātrāk mūsu zeme atkal atzeltu un mūsu maizes riecens kļūtu biežāks. To vēlas katrs cilvēks, bet, lai mēs to varētu ātrāk sasniegt, tad neviena vārpa, nevienš grauds nedrīkst palikt novāktš. Dabas nelabvēlīgie apstākļi traucē rudens darbus, tādēļ jātrīskāršo piepūle uzdevuma sekmīgai veikšanai.

Arī mākslas darbiniekiem jādodas talkā. Viena daļa individuāli devusies uz laukiem, bet tiem, kuņi dzīvo pilsētās un nav pašlaik saistīti neatliekamā pienākumā, jāorganizējas brigādēs. Šīs brigādes ar saviem priekšnesumiem pulcinātu ap sevi no darba brīvā cēlienā apkārtnes iedzīvotājus un ar māksliniecišķā vārda iespaidu pastiprinātu politisko masu noskaidrošanas darbu. Programmai jābūt aktuālai, aģitējošai, bieži pat ņemot palīgā uz vietas improvizētu uzdevumu, lai tā skaidri un noteikti iedarbotos uz klausītāju. Nav nekāds noslēpums, ka šķiru cīņa uz laukiem izpaužas asākā formā kā pilsētās, ka bijušie budži — ulmaniešu pelēkie baroni, izmantojot savas varas laikā attīstīto krāpšanas un apmuļķošanas spēju, cenšās sagrozīt daudzās vietās padomju varas likumu par zemi. Šie «veco laiku gaidītāji» no ārpusē parasti izskatās vismiermīlīgākie un nevainīgākie cilvēciņi, bet aiz muguras viņi fabricē visnejdzīgākās tenkas, kas, diemžēl, šur tur vēl atrod vienu otru dzirdīgu ausi.

Tas izskaidrojams tādejādi, ka bieži laikraksti un padomju grāmatas nenonāk līdz pagasta tālākam mežastūrī, ka pagasta aktīvs, nebūdam pats politiski plaši izglītots, nespēj saviem spēkiem satriekt šo čukstētāju melus. Mākslinieku brigāžu uzdevums nākt talkā, izskaidrot, ka padomju vara ir arī darba zemnieka vara un ka mums pašiem jācīnās pret visiem trūkumiem, pret nolaidībām un noziedzībām. Padomju varas stiprums balstas uz plašām masām, tas izaug no plašo tautas masu līdzdalības valsts saimnieciskajā un politiskajā dzīvē. Uzvaras ražas novākšanas laikā šim politiskajam masu noskaidrošanas darbam sevišķi svarīga nozīme.

Un beidzot, arī talcinieka praktiskā roka nav jāatrunā, un mākslinieku brigādes var palīdzēt ne vienam vien darba zemniekam vieglāk novākt un nokult uzvaras ražu. Jāizmanto jebkuņa iespēja darba sekmēšanai, jo Uzvaras raža — visas tautas lieta. Un mākslinieks nedrīkst palikt nomaļus, bet gan ar dziļu sociālistiskā pienākuma izpratni un apzinīgumu jāiesaistās lielajā pienākumā, lai mēs ar lepmumu varētu sacīt — arī padomju mākslinieks sniedzis palīdzīgu roku darba cīņā par gaisīku, saulaināku nākotni. Padomju māksla palīdzējusi novākt Uzvaras ražu.

Uzvaras ražas novākšana

Foto LTA

Andrejs Upīts

IV No manas tulkotāja prakses.
(Nobeigums)

Viegli saskatīt, ka tulkojums tikai apmēram atbilst oriģinālam. Bez vajadzības, tikai latviskā teikuma labkapa dēļ, pirmajā rindā ietilpināts ielāps «tur», tālāk «šur un tur», neveikli atkārtots «izskatījās». «Ilks» vietā pareizāk sacīt «dīstēle», bet es laikam esmu vairījies no šī vāciskā vārda, latvisku nevarēdams atrast. Tagad es, varbūt, tulkotu labāk, bet Flobera krāsaini melodisko stilu pilnīgi atdarināt gan laikam neizdosies nevienam.

3. Ja jau prozas latviskojums sagādā tādas grūtības, tad dzeja tās tiek vēl lielākas. Pārļapojis savu Vācemes tulkojumu, es tur atrodu daudzas labas vietas, bet arī dažas nepieļaujamā nepareizības. (Piem., kādā nodaļā apsūdzētās saules vietā likta sērojoša saule, kas sagroza dzejnieka domāto saturu. Recenzenti, plaši rakstidami par Heines dzeju, nav turējuši par vajadzīgu rūpīgāk salīdzināt to ar tulkojumu). Visgrūtāk tulkojama man šķiet 11. nodaļa par Teitoburgas mežu, kas Heinem devis vienu sevišķi dzēlīgai satīrai par sava laika vecās skolas dzejniekiem un filozofiem. Daži panti paraugam:

*Der Hengstenberg wär' ein Haruspez
und grübelte in den Gedärmen
von Ochsen. Neander wär' ein Augur
und schaute nach Vögelschwärmen.*

*Der Raumer wäre kein deutscher Lump,
er wäre ein röm'scher Lumpazius.
Der Freiligrath dichtete ohne Rheim,
wie weiland Flaccus Horatius.*

Ap šiem un vairākiem līdzīgiem pantiem nācās diezgan ilgi galvu laužīt, lai kaut cik pieklājīgi attēlotu latviešiem, kas būtu noticis ar vācu patriotiem, ja Varuss Teitoburgas mežā uzvarējis. Iznākumā radās šāds latviskojums:

*Un Haruspeks kļūtu Hengstenbergs
un pētītu vērsa zarnas,
kā augurs Neanders lūkotu, kur
skrien gājputnu rindas karnas.*

No vāciska lumpa Raumers mums tad kļūtu romiets Lumpacijs,
bez atskaņām dzejotu Freiligrats
kā citreiz Flakus Horācijs.

Par isti priekšzīmīgu šo tulkojumu neviens nesauks, bet iesaisties nepilnībai pa lielai daļai slēpjas mūsu valodas dabā un tās atšķirībā no vācu valodas. Vācieši īpašvārdus lieto oriģinālrakstībā, mums tie jālatvisko, šajā gadījumā neizlaižot no acīm galveno — Heines satīru, kas paužas tiklab rindas konstrukcijā, kā vārdu latinizējumos un ar tiem dabūtās amizantās atskaņas. Amats būtu gaužām viegls, ja te varētu rīkoties ar tik ļoti parocīgām astoņ- un sešpadsmit daļu «atskaņām», bet klasisko dzeju tās padarītu noziedīgi banālu — tiklab Jevgeņiju Oņeginu, kā Dantes tercinas un tāpat Heines Vācemi. Rokas mums stipri saista arī negrozāmais uzsvars uz vārdu pirmā balsiena. Pēc vācu tautas dziesmu parauga brīvi veidotais Heines amfibrahijis gan neuzliek par pienākumu negrozāmi un pēdu pa pēdai sekot viņa pantmēram, bet tas nebūt nenozīmē atļāuju rīkoties gluži patvaļīgi, nevērojot tās satīriskās domas nišanses vai liriskās jūsmas noskaņas, ko viņš izteic ar

šādiem, šķietami paviršiem, ritma sametinājumiem. Protams, ka citāta pirmajai rindai patiesībā vajadzētu skanēt tā: «Par Haruspeku kļūtu Hengstenbergs.» Bet tas nozīmētu — galīgi izkrist no Heines rituma un lasītāju nepelnītā kārtā izmest no visas Vācemes raksturīgās plūsmes. Protams, tagad ir pagrūti aptvert, ka nevis Haruspeks kļūtu par Hengstenbergu, bet otrādi, pareiza izpratne rodama tikai visas nodaļas kopējā aspektā, un tā par ideālu šāda latviskojuma forma nekādi nav atzīstama. Tāpat tajā pašā pantā «karnas» patvaļīgi ieviests uz tulkotāja riska un sirdsapziņas — lai nebūtu jāupurē augura pētniecībai nepieciešamo objektu — «zarnas». Patvaļīgi lietots arī gan pazīstamais, bet tieši ģermāniskais «lumpa» — taču tur citas izejas nav: kā citādi lai sevi atzīstotu negrozāmais romiets «Lumpacijs»?

Literatūras speciālistam un tāpat tā sauktajam vienkāršajam lasītājam nelīdz nekādi darba nepilnību un kļūdu izskaidrojumi un atvainojumi. Viņi prasa pilnvērtīgu darbu — un viņiem pilnas tiesības uz to, jo tādu pašu prasījumu nepielūdzami uzstāda visa mūsu vārda māksla savas tagadējās un nākamās augsmes labā. Augšējo aizrādījumu nolūks tikai vērst uzmanību uz mūsu amata grūtībām arī tulkojumu nozarē.

4. Ļoti nopietns ir jautājums par to, kā tulkotāja personīgā īpatnība izpaužas dzejas atveidojumā, un cik tālu tai tiesības atkāpties no oriģināla, lai tur tiešām iznāktu atdzejojums, ne pārdejojums vai dzeja par dzeju. Salīdzinājuma labad franču romantiķes Marselīnas Debord-Valmoras dzeja un divi tās tulkojumi:

*J'ai ce matin te rapporter des roses;
mais j'en avais tant pris dans mes ceintures
close que les noeuds trop serrés n'ont pu les
[contenir.*

*Les noeuds ont éclaté: les roses envoyées,
dans le vent, à la mer s'en sont toutes
[allées;
elles ont suivi l'eau pour ne plus revenir.*

*La vague en a paru rouge et comme
[enflammée,
ce soir ma robe encor en est tout
[embraumée...*
Respir-en sur moi l'odorant souvenir.

Ed. Virzas tulkojums (1922):

Saadi rozēs.

*Man rozēs gribējās nest šorīt mājā tavā
un viņas saspraudu tik daudz es jostā savā,
ka mezglijs nesatur tās, cieši sasaisīti.*

*Nu mezglijs pārtrūka un rozēs visas
[projām
pa vēju un pa jūru redzu aizlīgojam,
tās neatgriezīsies, viss viņpus izkaisīts.*

*Caur viņām jūras bangas liekas tumš-
[sarkanās,
no viņām smaršoja vēl naktī drēbes manas,
no manis atmiņu par viņām ņem sev līdz.*

Mans tulkojums (Pas. Rakstn. Vēstn. IV, 1934):

Sādi rozēs.

*Es šorīt taisijos nest rozēs, tevīm lauztas,
bet pārāk daudzas tās aiz jostas manīm
[sprautas,*

*ka mezglam saturēt un sažņaupt viņas zēl.
Mezglijs pārtrūka un rozēs aizlidoja
ar vēju prom un jūrā gāja bojā,
pa viņpiem bēgošiem tik viņu sārtums kvēl.*

*Pa viņpiem aizlīda, lai neatgrieztos vairi,
Kā virākdūmakā šovakar tērps mans
[kairi...*
Kā smarša atmiņas lai tevīm vēda vēl.

Kā redzat, ne viens, ne otrs tulkojums nav adekvāts oriģinālam, tomēr tie ir atdzejojumi, ne dzeja par dzeju pēc romantiķu receptes. Dažās vietās Virzas tulkojums nešaubāmi tuvāks tam, piem., «smaršoja drēbes manas» ir pateikts precizāk nekā «virākdūmakā tērps mans», bez tam Virzam nav nācies atskaņas labad pārvietot dzejas sesto un septīto rindu. Vāciskais «caur» gan pavisam neiederas franču dzejas tulkojumā. Valmoras «smaršojšo atmiņu» ne viens, ne otrs neesam spējuši isti satvert — taisnību sakot, Virza to palaidis pavisam garām. Tāpat viņš palaidis garām dzejoļa izskaņu: runa nav par šķiršanos, kur atmiņas papemamas līdz, bet taisni par jaunu sastapšanos, kur rožu smaršainās atmiņas atnestas līdz. Bet citātu tuvāks salīdzinājums piekrit lasītājiem pašiem, lai no uzskatāma parauga tiktu gaišāka tulkotāja personības problēma.

5. Tad — daži paraugi no dzejas, kas nav svarīga ar savu ideju vai intelektuālo saturu, bet ar dažādiem formas izlokiem, ar ritma un valodas mūzikas sarežģītiem kombinējumiem, kas sevišķi grūti padodas latviskojumam. Bez komentāriem pasniežu šē zviedru 18. g. s. dzejnieka Belmana dzejoli — vienīgi, lai parādītu, kā esmu mēģinājis tikt galā ar ļoti sarežģītiem versifikācijas uzdevumiem. Skaidribas labad jāpiezīmē, ka Belmanis bijis īsts klaidonis-bohēmietis, kas lielāko mūža daļu pavadījis krogā un nomiris galīgā nabadzībā. Krogā viņš arī sacerējis savas dziesmas un pats izdomājis tām mūziku, ko aluskausa biedri uzrakstījuši. Paraugam Belmanim noderējušas franču chançons un rokokos vīna-lirika, no tās aizgūta arī manierētā forma. Citētā dziesma domāta kā pavadījums deļai Belmana dibinātā Bakcha ordeņa krogā. Zviedriski pats nelasu, atdzejojums no oriģinālam droši vien patāla Oto Hauzera tulkojuma:

*Brüder und Schwester, Freunde, Amouren,
seht, Vater Berg bobiert sich Figuren,
dreht an der Bogenspule,
schraubt an der Wirbel un spannt,
weg ist ein Aug', die Nase zerspalten:
Seht auf den Wirbel spitzen den Alten,
den Bierkrug auf dem Stuhle.
Num schnippt er leicht mit der Hand,
lächelt
verhohlen,
hechelt
Triolen,
streicht sich verirrend,
schwirrend
Diskant.*

*Tanz, lieben Freunde, frisch ein Rondeau,
Handschuh' in Händen, auf den Chapeau!
Lona — seht das Mädchen,
himmelblau die Wädchen
un das Schuhband coquelicot!*

Tulkojums (Pas. Rakstn. Vēsturē IV, 1934):

*Brāļi un māsas, amori, draugi,
Berga tēvs mēģina vijoli, raugi:
lociņu ciešāk valda,
stīgas stingrāk sagriež ar.
Deguns tam pušu, viena acs laukā:
redziet, kā vijolei tapas braukā,
alus krūze uz gaida.*

*Nu ar pirkstu stīgas skaņ,
smīni
kramšcīna,
grīni
tramšcīna,
loku velk pipri,
stipri
cik var.*

(Turpinājums s. lpp.)

(Turpinājums no 2. lpp.)

Dejojiet, draugi, līgsmi rondo,
cimds tik rokās, galvā šapo!

Lūk, Lona jau stājas,
zilzeķes tai kūjās,
kurpju auklas kokētkof!

6. Pastiprināti sarežģītu problēmu tulko-
tājam uzdod pazīstamie tīras formas vir-
tuozitātes virzieni, kā, piem., marinisms
un eifuisms. Kā zināms, pēdējā virziena
manierē Šekspīrs rakstījis savu jaunības
komēdiju Veltas pūles milā (Love's la-
bour's lost), ko man uzdeva tulkot Šek-
spīra rakstu redaktors Rūdolfs Egle. Ar
šo uzdevumu saistās literāra mistifikācija,
ko droši vien ne visi attaisnos. Tā kā pir-
majam sējumam jau bij mans Maldu ko-
mēdijas tulkojums, tad, lai ar mana ne-
glītā vārda divkārsu iespiedumu neapkait-
tinātu stingro «vadoni», nolēmām izdarīt
blēdību un kā tulkotāju ierakstīt pašu
redaktoru. Niķi tomēr nelīdzēja, Šekspīru
tālāk izdot tā kā tā aizliedza.

Pēc vecas angļu teātra parašas lugas iz-
rādi noslēdza klausns ar kādu zobgaliņu
dziesmu. Angļu valodā piekrāpto viru-
ragnesi sauc cucold — tāpēc dzeguzes kū-
košana viriešiem vispār neliekas neck
jauka. Uz to spekulē Maldu komēdijas no-
slēguma pantī. Citēju tos oriģinālā un
krieviskā, un latviskā tulkojumā — tikai tā-
dēļ, lai parādītu, ka mūsu valodā iespē-
jams itin viss, kas katrā citā.

When daisies pied and violets blue
and lady-smocks all silver-white
and cuckoo-buds of yellow hue
do paint the meadows with delight,
the cuckoo then, on every tree,
mooks married men; for thus sings he,
cuckoo;

cuckoo, cuckoo: O, word of fear,
unpleasing to a married car!

When shepherds pipe on oaten straws,
and merry lark's are ploughmen's clocks,
when turtles tread, and rooks, and daws,
and maidens bleach their summer
fsmocks,

the cuckoo then, on every tree,
mooks married men; for thus sings he,
cuckoo;

cuckoo, cuckoo: O, word of fear,
unpleasing to a married car!

Veinberga tulkojums (Brokhauza izd.):

Когда фиалки голубые
и цвета моря васильки,
и маргариты расписные,
и золотые петушки
поляну берут цветами,
тогда, смеясь над мужьями,
поет кукушка на муку:

Ку - ку!

Куку! куку! О, этот звук
для всех мужей источник мук!

Когда птенцов выводят птицы,
пастух берет свою свирель,
к ручьям идут с белым девицы
и служат жаворонка трель
в час утра сахарю часами —
тогда, смеясь над мужьями,
поет кукушка на муку:

Ку - ку!

Куку! куку! О, этот звук
для всех мужей источник мук!

Latviskais tulkojums (Pas. Rakstn. Vēst.
IV, 1934):

Kad kosām brūns, zils vibzūjiem,
un maijpuķītēm sudrabbalts,
un pieneidzeltens arumiem
ir pāri segts, kā paklājs stalts,
Tad dzeguze ik kokā sēd
un kūkodama vīrus mēd:

Kū-ko!

Kūko, kūko! Cik bīstami!
Ik precēts vīrs rauc kamiesi!

Pie straute stabulē kad gans,
kad vist putni trallina,
kad arāju ceļ ciruļzvans,
un meitas kreklus balina,
tad dzeguze ik kokā sēd
un kūkodama vīrus mēd:

Kū-ko!

Kūko, kūko! Cik bīstami!
Ik precēts vīrs rauc kamiesi!

Vairāk vēribas latviešu lietiskajai mākslai

Izbeidzoties ilgajai kara dar-
bībai, visā mūsu dzīvē iestājies
jauns celtniecības un paliekamu
darbu radīšanas laikmets. Šim
radītāja darba laikmetam nu
jāapņem arī visas kultūras un
mākslas celtniecības nozares un
izpausmes veidi. Ja līdz šim
visu dzīvei nepieciešamo priekš-
metu ražošanā strādājām ar ie-
vērojamiem trūkumiem technis-
kā un mākslinieciskās gaumes
ziņā, tad tagad šīs stāvoklis
jau vistuvākajā laikā jānovērš.
Par to tagad sāks rūpēties arī
Arhitektūras pārvalde pie
Latvijas PSR TKP jaunnodibi-
nātais Mākslas rūpniecības
Sektors, kas līdzīgi Vissavieni-
bas principi, visiem iespēja-
miem līdzekļiem veicinās un
atbalstīs mākslinieciskās rūp-
niecības izveidošanu un attis-
tību. Jaunās iestādes pamat-
mērķi būs:

1) sagatavot pateicīgus ap-
stākļus augstvērtīgu masu pa-
tēriņa priekšmetu, tāpat arī
individuālu ražojumu izgatavo-
šanā ar augstu māksliniecisko
vērtību un tehnisko pilnību,
no augstvērtīga materiāla.

2) Sā mērķa sekmēšanā ie-
saisīt visus jau esošos kadrus,
kā architektus, tēlotājus māks-
las un lietiskās mākslas dar-
biniekus, tāpat tautas mākslas
speciālistus un amatniekus, kas

jau strādā lietiskajā mākslā un
mākslas rūpniecībā.

3) Rūpēties par jaunu kadru
sagatavošanu turpmākās māks-
linieciskās darbības un māks-
las rūpniecības attīstīšanai un
izkopšanai.

4) Piesaistīt spējīgākos radī-
tājus spēkus jaunu pamatformu
un dekoratīvā elementa radī-
šanai un sacerēšanai kā vispā-
rīgajā mākslas rūpniecībā, tā
atsevišķu individuālu komplek-
tu un iekārtas priekšmetu ra-
dīšanā.

5) Iepazīstināt un populārizēt
tautā mūsu senās lietiskās
mākslas mantojumu un daiļu-
mu. Populārizēt seno tradīciju
ietveršanu šim laikmetam at-
bilstošās jaunās formās un to
izplatīšanu mūsu mākslas rūp-
niecības attīstībā.

Šā mērķa sasniegšanai māks-
las rūpniecības plānveidīgā iz-
veidojumā nepieciešami šādi
priekšdarbi:

1) Reģistrēt un apzināt visus
radītājas mākslas un lietiskās
mākslas darbiniekus un amat-
niekus, kas var un grib strādāt
pēc savas speciālitātes lietiskās
mākslas rūpniecībā.

2) Izstrādāt kopīgi ar māks-
las rūpniecībā noteikumus,
kā labāk sagatavot jaunus spe-
ciālistu kadrus lietiskās un de-
koratīvās mākslas darbu izpil-

dītājus un radītājus mākslinie-
kus speciālām mākslas rūpnie-
cības nozarēm.

Pēc mākslas priekšmetu ra-
žošanas nozarēm:

1) Reģistrēt visus lietiskās
mākslas rūpniecības un māks-
las amatniecības uzņēmumus,
valsts un kooperatīvos, tā ar-
telus.

2) Sniegt visāda veida pado-
mus un atbalstu, kā labāk pa-
celt mākslas priekšmetu kvali-
tāti mākslas rūpniecībā (piem.,
mēbeles, dekoratīvi audumi,
apgaismojuma armatūras, tape-
tes, durvju, logu un mēbeļu
apakumi, nobeiguma materiā-
li); organizēt kontroli par tirgū
izlaižamo priekšmetu kvalitāti,
pie kam: a) uzaicināt visus
mākslas rūpniecības uzņēmu-
mus, kooperatīvus un arteļus
iesniegt Mākslas rūpniecības
daļai Arhitektūras pārvaldē,
Doma laukumā Nr. 6, II stāvā,
ražojamo mākslas priekšmetu
paraugus pārbaudei un apstip-
rināšanai; b) attīstīt jaunu
priekšmetu projektēšanu un pa-
raugu izgatavošanu, sarīkojot
atklātus un slēgtus konkursus,
iekalkulējot izpildījumā pēc
iespējas maksimālo daudzumu
vietējā materiāla un izejvielas;
c) organizēt kara laikā pār-
traukto mākslas darbu nobeig-
šanu.

3) Sagatavoties iespējai pie-

dalīties Vissavienības sarīkoja-
mās lietiskās mākslas rūpnie-
cības izstādēs un šai sakarā:

a) organizēt vietējās lietiskās
mākslas izstādes un no izstādi-
tājiem darbiem izvēlēties labā-
kos paraugus lielajām Vissa-
vienības izstādēm; b) organizēt
tautas mākslas priekšmetu sa-
vākšanu, kur tādi būtu atre-
dami, un to uzglabāšanu mū-
zejā. Tāpat savākt no visām
mākslas rūpniecībām izgatavoto
mākslas priekšmetu paraugus
mūzeja papildināšanai, kas sa-
gādātu iespēju pārskatīt un
novērtēt sasniegumus un dotu
ierosmi nepārtrauktai jaunra-
dīšanai — rādītu mūsu lietis-
kā mākslas attīstības progresu.

Ievērojot šo svarīgo mērķi
mūsu mākslas rūpniecības iz-
kopšanā, katram lietiskās māks-
las rūpniekam sniegs visplašā-
kos un visizsmeļošākos pado-
mus un norādījumus mākslas
priekšmetu radīšanā individuā-
lām vajadzībām un masu pro-
dukcijai, piemērojoties visām
mākslinieciskajām prasībām.

Tā kā lietiskā māksla viscie-
šāk saistās ar plašām tautas
masām, tai ir vislielākā nozi-
me tautas mākslinieciskās gau-
mes un kultūras izkopšanā. No
šā viedokļa lietiskās mākslas
uzdevums ir izcelt par jaunu
dienas gaismā mūsu senās tau-
tas mākslas labākās tradīcijas
un tās, šā laikmeta apmirdzētas,
sniegt tautai jaunā laikmetīgā
spožumā. Jēkabs Berķis.

Veca muižas ēka. Sākot no savas dzimšanas tā dzirdēja vaikus, un māla klons uzsūca daudz sāļu asaru...

Kad Straumi 1941. gada 17. jūlijā iegrūda šai telpā, pirmajās minūtēs viņš neizšķīra priekšmetus asi un skaidri. Arā vēl mirdzēja saules rieta atblāzma, bet šeit visu ietina krāsma. Pēc brīža Straume sāka aprast. Vispirms varēja redzēt saknupušus cilvēkus. Visi kļušēja... Straume novietojās līdzās šauram, aizreģotam logam. Bija vēss. Viņš nejuta to...

Straume apskatīja telpu. Cetrās slīpas sienas, virzoties uz augšu, veidoja četrstūrīgu koku. Vecās muižas rijas dūmeņi. Pie apakšas tas bija plats un augšā šaurš. Viņi atradās šā dūmeņa vidū, starp debesīm un zemi, jo milzīgais, slīpo sienu veidotais dūmeņis pārdalījās ar sīku stieplu režģi divās daļās. Viņu tagadējā atrašanās vietā senāk izbēra graudus, lai apakšā sakurtā uguns izžāvētu sviago rudens kūlumu.

Vienādā augstumā ar stieplu grīdu atradās šauri logi, aizreģoti resniem dzelzīs stieniem. Varēja redzēt zālojam bērzu, kuŗa zari sniedzās gar mūri uz jumta. Straume paskatījās augšup — dūmeņa četrstūrīnā sprauga, likās, iedūpas vakara sārta zilajās debesīs. Viņš mēģināja lūkoties lejup, cauri sīkajam stieplu pinumam; nevarēja neko saskatīt. Augšup plūda drēgns, rēns gaiss.

Klusumu pārtrauca smaga, mazliet aizsmakusi balss. «Es gāju dažus metrus aiz viņa,» stāstīlās atvilka elpu. «Asinīs lēnām sūcās no pleca. Pēc katra noietā kilometra viņš sāka streipulot aizvien vairāk un vairāk. Tad viņš sabruka klusi, bez vaida. Galva iegrīma lielceļa putekļos, kas izveidoja biezu, sausu masu. Viena acs viņam aplīpa ceļa putekļiem. Bet viņš elpoja; krūtīs cilājās smagi un gurdī. Pieskrēja kāds no pavadoņiem... Nelīdzēja sarga spērieni mugurā, viņš tos nejuta. Un pēkšņā nīknumā noputējušais sarga zābaks ietriecās gulētāja mutē. Šķīta, viņš mirkli atver acis... Un vīrs pelēkās putekļu kārtas nokrita trīs cilvēka zobi. No tagad bezveidīgā žokļa un sašķaidītajām lūpām plūda asinis. Asinīs!» stāstīlāja balss aprāvās.

Straume noskurinājās, kā sajūtot miesai gļotainu, auksta ķermeņa pieskārienu. Runātāja balsij plūda līdzī savāda pieskaņa. — Tā mēdza runāt sajukušais kaimiņsētas Jāzeps. —

Novelete

«Zobi iebira lielceļa smiltīs,» viņš stāstīja atkal mierīgi, līdzīgi nogurušam veikalā pārdevējam. «Lūpas, kā ar virtuves cīrviti sadauzītas slēksnes, vēl kustējās. Viņš nebija vairs līdzīgs cilvēkam!» pēdējo teikumu izklicdzot, balss aizķērās un dobjš vairs piešalca telpu, pieplakdam netirajam mūrim.

Kuŗš šeit bija cilvēks?

Straume atcerējās pratināšanā viņam teiktos vārdus:

— Jūs ritā nošaus. Jūs ritā nošaus.

Viņš skaitīja — trīs vārdi. Tikai trīs vārdi, un tajos slēpās kaut kas neapņēpams. Viņš skaitīja tālāk, — trīs vārdi un trijos vārdos trīspadsmīt burtu. Viņam ienāca prātā, ka daudziem šis skaitlis saistas ar mānticību. Ļaunu mānticību. Bet viņam nevajadzēja nekādas ticības. — Jūs ritā nošaus. — Šeit bija viss skaidrs.

Apsēzoties Straume sajuta nogurumu, bet pusārprātīgā balss, kuŗa tagad čukstēja, dedzināja nervus kā nokaitētas adatas smaile. Un līdzās šai nepatīkamajai sajūtai viņņojās otra — jūs ritā nošaus! Nošaus, nošaus, nošaus, — viņš atkārtoja un piepeši satrūkās no savu domu vienvēdības. Mirkli apzīna saira, līdz atkal izkristalizējās skaidra un mocoša doma — tomēr es esmu šeit. Un šo domu pavirzot atpakaļ, viņš atcerējās neseno kauju, atcerējās savu sagūstīšanu.

— Vispirms manas rotas komandieris. Jā, es redzēju, kā vācu automatista ierocis pavērsās pret leitnantu. Bet kāpēc viņš pirmals neizšāva? Leitnantam bija tikai pistole. Un municija, ja to nevar papildināt, ātri dilst. Vezumniekiem bija dots rīkojums neapstāties, negaidīt kājnīkus. —

Tad viņš vairs neatcerās, kā

palika viens un iestājās klusums. Šis klusums nervozēja viņu. Apkārt savādi zīzēja pusplaucis rudzu lauks. Mutē bija sajūtama asnu garša, kas rodas no nepārtrauktas stiebru kožlāšanas...

Mežs, mežs, purvainš mežs. Nākamajā ritā viņš uzklūva uz kādas taisnas stīgas. — Senāk laikam gājis kāds šaursliežu meža dzelzceļš. — Pret viņu pavērsās vācu automats. Tas notika pēkšņi, kā karstā dienā mēdz rasties pērķona negaiss. Halt! Viņam nebija vairs ieroča, un viņš iesmējās — īsi, aprauti, ar nīcīgu pieskaņu...

Māte! Pēkšņi šis vārds iznīra ar drausmīgu spēku. Māte!

Sainojot manu kaŗa veļu — šeit — viņa teica, — ielieku tev aizvakar pirkatās zeķes. Tās domātas vasarai, caurumotas, — un pār viņas vītušo vaigu pārskrēja liela, mirdzoša asara...

Viņš iegāja blakustelpā, atvēra balkona logu, un arī toreiz prātā ienāca nojauta — es stāvu šeit pēdējo reiz. Bet šo domu tūlīp nomainīja jauna: nē, es ilgāku laiku šeit nevarēšu stāvēt. Es atgriezīšos! Pilsētas debesis uzliesmoja starmeši. Vācu bumbvežu uzlidojums.

Šķīroties viņa durvīs teica: «Atnāc, dēlīn, atgriezīes! Manas domas tevi pavadīs katrā soli.»

Viņš noskrēja stāvu zemāk, pieplaka akmens sienai un elpoja, dzīli elpoja. Tas bija viens mirklis. «Atnāksū! Gaidi mani! Gaidi mani ar uzvaru atnākam!» viņš skaļi, mazliet māksloti skaļi atsauca.

Atnāksū! — Vārds aizņņaudza elpu. Aiz reģotā loģa šalca bērzs. Atnāksū! — viņš gribēja norīt kaklā iesprūdušo kamolu, bet nespēja. Domas vajadzēja pārnest citā virzienā.

— Skola. Skolā kādu ķīmijas skolotāju sauca par «klisterpo-

du». Maza ķīlbārđīna — Straume norija rūgto kamolu, — šis skolotājs kādā saulainā pavasarī sacīja: «Tu, stulmzābaks, sērskābe savienojumos ar skābēm ir bāze,» un iesīta klases labākajam snaudoņam knīpi pa pakausi.

«Straume, tu dienās būsi ķīmiķis!» viņš pēc kādas stundas teica, ejot uz skolotāju istabu. «Pat mani dažos jautājumos iebāz maisā. Nāc, izdarīsim kopēji vienu pētījumu.»

Līkais, tirais metalla stobrs. Tajā vajadzēja notikt sareģītajai vielu šķelšanās reakcijai, gala iznākumā dodot jaunu vielu — vienā paņēmiēnā iegūt sintētisko rozeļļu, iegūt smaržojošo fenolspirtu. Benzols, spirts un rezultātā, bez aplinkus ceļiem, maigā rozeļļa. — Straumes atmiņā uzpeldēja organizācijas formulas.

— Reducēšana, tā ir atņēšana. Nošaus. Vai arī nošāšana nav redukcija? Kur oksidācija? Dabā ir likums, kas zaudējot, vienlaicīgi notiek arī iegūšana. Kur šeit oksidācija? Nākotnē! Nākotnē, lūk, oksidācija! Cik vienkārša formula. Mani reducēs, lai nākamās paaudzes vārtē iegūt pīlvērtīgu dzīvi. —

Zobi iebira lielceļa smiltīs. — Straume, uzlveŗot monotonās skaņas, notrisēja. Tikai āprātīgais spēj runāt tik vienmuļā balsī.

— Trīspadsmīt! Šis skaitlis atkal iznīra acu priekšā kā trīsoča gaismas reklama. Trīspadsmīt un mānticība. «Mānticība ir neticība sev,» teica tēvocis kādā ziemas vakarā, runājot par spokiem. Kur viņš tagad atrodas? Droši vien, cīnītāju rindās.

«Puīka,» viņš sacīja, man aizējot armijā, «tu esi par karstu,» un stingri saspīda roku. Vairāk neticām, viens otram ne vārda. Cik tas bija skaisti! Mēs stāvējām uz jaunās dzīves sliekšņā, izgājām uz asās cīņas ceļa.

Dzīve. — Straume gribēja izprast šā vārda jēgu, ietveŗot to kādā īsā, kodolīgā teikumā. Tas viņam neizdevās. Viņš vienīgi satrūkās no savu domu pusārprātīgajiem risinājumiem.

— Cik drūzbaina kļuvusi smadzeņu darbība. Vienā mirkli gribas izdomāt to, par ko cits prāto 50 gadus un tomēr neizprāto. —

Viņš ievēda domās sistēmu. — Kāda mana pirmā atmiņa? Nebiju vēl pieci gadi vecs. Saplēsu stīkla trauku, un tēvs virtuves vidū uzskaitīja pamācību ar bērza žāgaru. Tēvs... Es gulēju gultīnā, un viņš, sa-

GODALGOTAS JAUNAS DZIESMAS

Atzīmējot Padomju Latvijas piekto gadadienu, Mākslas Lietu Pārvalde un Latvijas Padomju Komponistu Savienība bija rīkojusi dziesmu konkursu. Žūrijas komisija tagad izziņojusi konkursa rezultātus.

Pirmā godalga nav piešķirta nevienam no iesūtītajiem darbiem. Divas otrās godalgas, ik pa 2000 rubļu katram, piešķirtas: Latvijas PSR Nopelniem bagātajam mākslas darbiniekam A. Liepiņam par «Dziesmu Stajīnam» (Fr. Rokpeļņa teksts) un A. Zilinskim par dziesmu «Par dzīvi» (J. Grota teksts). Ar trim trešām godalgām, pa 1500 rubļu katru, godalgoja: J. Graubiņa dziesmu «Kuršu augstiene» (A. Keņiņa teksts) un 2 Latvijas PSR Nopelniem bagātā mākslas darbinieka Jāzepa Mediņa dziesmas — «Sauls dziesma» (J. Vanaga teksts) un «Par dzīvi» (J. Grota teksts). Vēl žūrijas komisija nolēma ieteikt vairākas Latvijas PSR Nopelniem bagātā mākslas darbinieku N. Grīnfelda, L. Vīgnera, Jāzepa Mediņa, J. Ozoliņa un komponista J. Graubiņa dziesmas. Ieteikto dziesmu autoriem sadalīja pirmajai godalgai paredzēto summu.

vā gultā sēdēdams preti logam, teica mātei: «Pieturī mani» — un klusi atslīga spilvenos. Cik vienkārša nāve! Tad māte strādāja 18 stundu dienā. Kad es atmodos, šujammašina asi klābēja un nenostāja savā saraušītajā ritmā, kamēr atkal aizmigu. Māte vienmēr sēdēja pārliekusies pār savu darbu. Dēls bija jāuzaudzina. Reizi nedēļā mēs gājām pa Jelgavas šoseju piecus kilometrus, nesot mājup smagos katūna saiņus. Es dažreiz negribēju iet līdzī, dusmojos. Cik labprāt tagad to darītu... —

Viņš pārrāva domu. Par daudz smeldzīga tā bija. Mātes negulētās naktis kļūs par bezvērtību, viņas mīlestībai nav bijis nozīmes, — sacis īss un spalgs šāvīns.

— Erika. Pirmā mīla. Viņi satikās ziedošā ķiršu dārzā. «Mīlestība dara cilvēku stipru,» viņa mēģināja iestāstīt. Nē, — atbildēju — cīņa! —

«Zobi iebira lielceļa smiltis.»

— Atkal. Ārprātīgais. Bet es neesmu normālais. Domu absurds. Patik vēl filozofēt. Ai cilvēk! Pat nomirt tu nespēj, neizdomājies simtiem mulķīgu domu, līdzīgu baumām, kuŗas patiesību meklēt bieži veltīgi. —

Straume pagriezās uz sāniem. Seja bija pavērsta preti aizreģotajai spraugai, aiz kuŗas šalca smaržojošais bērzs, izdvesdams vēl aizgājušās dienas silto elpu.

Viņš sakārtoja domas. Iesāka atkal ar saplēsto stikla trauku, tēva nāvi, turpināja atcerēties māti, skolas laikus, laboratoriju, viņš atcerējās savus sappus, savus nodomus. Viņš bija gribējis mirt 2000. gadā, 78 gadus vecs! Cik skaisti būtu salīdzināt 1940. gadu ar 2000. gadu 78 gadus vecs! — Jūs ritā nošaus! —

Straume notricēja. Caur režģiem iepļūda drēgna migla. — Laikam tuvojas rīts.

Jūs ritā nošaus! Nē, tas notiks šodien. Varbūt vēl pāri stundās! Pēc 120 minūtēm nošaus!

Māte! Un atkal viņas tēls iznīra apziņā ar mocošu tiešamību. Kā izbēgt no šā tēla? Kā glābties? Dēļiņ, atnāc. Atgriezies. — Viņš gribēja pārplēst karavīra blūzi pie kakla. Gaiss smacēja...

— Bet viņa taču nezina. — Šī doma apzilbināja ar savu svaigumu.

— Viņa nezina. Manas izjūtas un pārdzīvojumi nobāl pret tām ciešanām, ko izjutu māte, kuŗas acu priekšā nošauj dēlu. Tagad viņa gaidīs, cerēs. Cerības ir cilvēka sāpju remdinātājas. Karš ielīgs, bet viņa cerēs. Dienu gaitā izbālēs asās sāpes un palīks skumja atmiņa. Man? Nē, tikai māte spēj izjust bērna nāvi. Māte. Šis vārds ietver sevi visu labāko, un viņas pašaieliedzība līdzinās plašajai jūrai. Neapņēvams ir mātes pašuzpūšanās spēks. Man? Tikai pēdējais pārdzīvo-

jums — īss, mocošs, un nebūtība aizspiedis acis.

Telpā iepļūda spīrgta vēsma. Svida gaisma. Straume izvilka no kabatas salocītu fotografiju. — Māmiņ, — viņš iekoda lūpās. Preti raudzījās māte un blakus sīks, niecīgs puisēns, garīem meitenes matiem. Panemot zīmūļa galu, roka viegli trīsēja. Viņš rakstīja

— Ja esi cilvēks, nosūti. — Sekoja adrese, tad: — Māmiņ, piedod, ja esmu tevi sāpinājis. Man tagad būs labi. Mirstu par savu pārliecību. — Paraksts.

Viņš bridī sastinga.

— Bet aizsūtītā fotografija pateiks mātei manu likteni. —

Roka sniedzās biezo kartonu saplēst. Cauri galvai jonoja doma pēc domas. — Nē, nesaplēsīšu. Viņai jāzina, ka esmu par viņu domājies. Ja kartiņa pazudīs — tas nestāv manos spēkos. Māmiņ! Ko es moku sevi? Gribu kaut kā atvadīties no cilvēkiem! Ari es esmu tikai cilvēks! Kad tu saņemsi fotografiju, es būšu jau nogalināts. Tu pieradīsi pie savas jaunās dzīves, kuŗā manis vairs nebūs. Attiekmes pret dzīvo cilvēku nomainīs mirušā piemiņa. — Straume gurdī piecēlās.

— Atvadīties no cilvēkiem! — Šī doma pārtrauca pārējās un pievērsa uzmanību pašreizējiem dūmeņa iemītņiem. Blāvajā gaismā varēja izšķirt sakņupušus stāvus. Seit jābūt pazista-

miem, — bet Straume nevarēja sejas saredzēt. No āra iepļūstošā gaisma bija par niecīgu...

Visi sakustējās. Ari Straume pagrieza galvu. Noskrapstēja slēdzene, griezīgi čīkstot vērās durvis.

Izsauca trīs uzvārdus. Nosauktie sakustējās un pāri gulošajiem kermeņiem tuvojās durvīm. Palicēji atdzīvojās. Kāds dobjā balsī noteica: «Zēni, mēs sekosim jums!» Citi vārdi bija lieki. Pie durvīm nāsis iesitās asi degvīna tvaiki.

— Zobi iebira lielceļa smiltis.

Durvis aizcirtās. Trīs salikuši cilvēki taustījās pa likumainajām kāpnēm lejup. Katru soli pavadīja ņirgu pilnas lamas. Apvietinātie klusēja.

Pagalumā Straume pazina abus pārējos. Viens bija kaimiņu pulka komisārs.

«Mēs reizē izbraucām no Rīgas ar zilo autobusu uz Carnikavu,» Straume sacīja trešajam. «Reizē,» tas atbildēja, gurdī pasmaidot.

Visi trīs saskatījās. «Nekas,» noteica komisārs krieviski un savādā jūsmā paspīdēja abiem rokās.

Gājiens sākās.

Saule vēl nebija uzlēkusī. Drēgna migla ietinā ēkas un kokus. Straume atcerējās vec-tēva mājas un senos vasaras ritus. Vectēvs parasti teica: — Šodien būs saulaina diena, migla krit lejup. —

Ari šodien būs saulaina diena...

Krievu valodā teiktais vārds «nekas» pēkšņi bija iedvesis viņam dziļu mieru. Krievs un latvietis. Varbūt viņš elpojis Volgas strauju ūdeņu nemieru, tālā ciemā dzīvo māte, sieva... Divas tautas, divu tautu pārstāvji. Un šī likteņa vienādība Straumi saviņpoja.

«Nekas» — krievs sacīja viņiem — latviešiem. Cik labsirdīgi, dziļa maiguma piestrāvoti tas skanēja. Straume, likās, vienā mirklī izprata lielās krievu tautas maigo un cilvēcīgu dvēseli. Nekas! Cik vienkārši pateikts!

Kad viņi apstājās, aiz apvāršņa iznīra tumši sarkana saules mala. Migla ātri pieplāka zemei, atnācēju sejas aplādama ar mitru kārtu. Straume noslaucīja pieri. Mazliet sviedri, karsts. Atmiņā gribēja uzaust mocošos jaunības tēli, bet nepaguva.

Bendes steidzās.

Austrumos lēca saule. Viņu sejas iepļūda neparasti spoža gaisma, kas, saskaroties ar rāsas sidraba piebērto zāli, ēnu cilvēku galvas ietvēra mirdzošā lokā, līdzīgi svētmirdzai. Acis trauksmaini raudzījās lēčošajā saulē. Saule! Blakus pacēlās šautēnu stobri. Mirkli Straumes skatiens ieurbās stobra mazajā, tumšajā caurumiņā. Bet blakus, mazliet augstāk, ausa spoža saule! Saule!

Acis viņiem neaizsēja. Izskanēja sagatavošanās pavēle.

Šai bridī, tepat, vīrs viņiem iedziedājis cirulis. Straume neredzēja to, tikai domās atvizēja mazā ciruļa ipatnais, gandrīz nekustīgais lidojums, straujā spārnū kustība.

Cirulis dziedāja lēčošajai saulei!

Kas tas?

Uz cīņu mostiet darba ļaudis! Pazīstama melodija. Skaņi un asi skanēja krievu valodā dziesma. Kur gan šī valoda var pēkšņi kļūt tik cieta un skarba, līdzās glāstošajam — nekās.

Dziesma aizrāva viņu.

Jūs visu zemju strādnieki!

Trīs cilvēku balsis saplūda vienā elpā. Netraucēja valodas atšķirība, jo viņus saistīja naids un ticība uzvarai. Ticība, ka viņu dzīves noslēgums nav noslēgums cilvēces dzīvei.

Un šī dziesma cilvēcei savijās vienkopus ar ciruļa dziesmu saulei. Straumes apziņā abas dziesmas saplūda vienā domā, ieguva mirdzošu apveidu, un seja izstaroja neredzētu apgarotību.

Dziesma saulei!

Dziesma cilvēcei!

Viņš sajuta, ka austrumos austošā diena izmēģinās pasaules tautu nākošos likteņus. Straume sevi nejuta.

Viņš elpoja vēl gaismai un cilvēcei. Un abas dziesmas šķīta apliecinām neskaidro, tālo nojautu pareizību...

— Un tomēr saule lēks! —

Noskanēja trīs šāvieni...

Indriķa Lēmana luga "Kalpu takas" VALSTS JELGAVAS DRĀMAS TEĀTRĪ

Zemes jautājums latviešu literatūrā vienmēr ieņēmis īpašu nozīmīgu vietu. Daudz tēlots latviešu zemnieku naida pret vācu baroniem, naida, kas nav bijis pasīvs, kā to centās iztēlot Ulmaņa laika buržuaziskie vēsturnieki, bet dzīva, ne mirkli neatslābstoša pretestība. Šī cīņa turpinājās kapitālistiskajā Latvijā, kur pašu latviešu vidū veidojās pretīšķīgas šķiras: vecsaimnieki, kalpi. Šo šķiru atieksmes dažbrīd ir raksturoji tvēra tā sauktā kritiskā reālisma pārstāvji literatūrā, bet dziļākā sakne palika neizšķerta. Tikai tagad, padomju iekārtā, kad netaisnais zemes sadalījums iznikst uz laiku laikiem, iespējams arī pagātnes procesus vērot un novērtēt dialektiskā sakarībā, atveidot bezzemnieka cīņu bez sentimentālas raudulības un urrpatriotiskas bravūras.

Rakstnieks Indriķis Lēmanis, kas jau savā romānā «Cietās rokas» centās risināt šo temu, tagad tver to drāmatiskā darbā, kur zināmā mērā izmantotas arī minētā romāna norises.

Rādīti svaigi, īpatnēji tipi, asas, drāmatiski spraigas situācijas. Par galveno lugas varoni varētu nosaukt tieši zemi — ap to saistās visas norises, savijas visi intrigas pavedieni. Nav gluži labi, ka tiešā, reālā cīņa jaušama vienīgi izteikumos par to, atklāti uz skatuves neparādīties; tāpēc arī pēc krāsām bagātajiem, dzīvīguma pilnajiem pirmajiem cēlieņiem jodējais skatītāju it kā pievīl, jo atrisinājums nāk ārpus darbības. Izteiksmē te tāpat netrūkst savu īpatnību, un mūsdienu drāmaturgija jau it stiprā mērā atraisījusies no šablonām un konvencijām, tomēr drāmatiskās cīņas prasība paliek un paliks spēkā; tāpēc tieši šie, kur dzīves cīņa izlemj lugas iznākumu, gribētos redzēt cīņu arī skatuvē. Lēmana drāmatika talantu apliecina dialogu veiklība, personu savdabīgums, vienai no otras krasi nodaloties. Droši ticams, ka viņa talants, kas līdz šim izpaudies vairāk episka rakstura, turpmākajos darbos izteiksies arī isti skatuviskā drāmatismā. Kā debija darbs viscaur atzīstams.

Jelgavas Valsts Drāmas teātris, kam pieder šās lugas pirm-

iestudējuma tiesības, vēl smagi izjūt hitleriskās okupācijas sekas. Vispirms jau tas atrauts no sava dabiskā sēdekļa — Zemgales lielākās pilsētas, kur teātra nams, tāpat kā pārējo ēku vairums, guļ drupās. Bojā gājis arī daudz citu materiālo līdzekļu, tāpat jūtami izklīdināts kolektīvs. Teātra atjaunošanas darbs vēl pašā sākumā, to skaidri redzam šai izrādē, kas neiztur salīdzinājumu ar agrākā Jelgavas teātra mākslinieciskajiem veikumiem. Pagaidu telpas Pārdaugavā gan diezgan plašas, bet ar jūtamiem akustikas trūkumiem, ko vēl pastiprina dažādi blakus trokšņi. Arī apgaismes aparatūra liek daudz vēlēties.

«Kalpu takas» iestudējuma veidojis teātra mākslinieciskais vadītājs Zanis Brasla. Jau minētie tehniskās dabas kavēkļi nav ļāvuši viņa darba rezultātu pacelt augstāk par vidusmēra izrādi. Atsevišķas vietas izdevušās ļoti veiksmīgas, tā, piemēram, kāzu skats, traktoristu ierašanās, veikli spēles momenti arī nabagmājas skatā, kur sākums gan padevies pārāk monotons, un kļūmīgs ir režijas izkārtojums, rādot nabagu «dumpi» ieskēršām durvis, kas ved projām no skatuves.

Dekorators R. Zilbalodis, kas strādājis galvenā dekoratora A. Spertāla pārraudzībā, telpas problēmu atrisinājis it veiksmīgi; skatuve nekur nav lieki pārkrauta. Nabagmājas un

dzīvojamās istabas iekārtojumā vērojama arī izdomas oriģinalitāte, kamēr pagalma skats gan radīts gluži trafareti — tā, kā lauku mājas skatuvē redzētas desmitām reižu.

Aktieļos pirmām kārtām atzīmējama Lavizes tēlotāja M. Līgotne, kuļās pārejām pilnā loma izvesta noteiktā līnijā, teātrāļi pievilcīgi. Šis ir tiešām dzīvs tēls, to var teikt arī par viņas partneri — M. Pečūna Jēkabu Platstrautu. Talantīgais aktieris Mercs Šoreiz Stulģa loma bez mēra triepis krāsu, neraugot tipam atrast psiholoģisko pamatojumu un reāli ticamo formu. Labu tipu turpretim sniedz V. Cauka - Leksis; brīžam jaušama «pārspēlēšanās» vaina, bet kopumā tēls skaidrs un uzskatāms. Labi, bez lieka pātoša K. Grants noraksturo Pēteri. Autora sniegto patecīgo vielu spraigos skatuves tēlos iemieso nabagmājas iemītnieku tēlotāji, it īpaši A. Kalējs, A. Žvaģene, E. Ziedīna. Netrūkst savas īpatnības arī E. Elksnei, N. Porukai, O. Ziemeļniekam, T. Rēpiņam, E. Kagaiņim. Ziemeļnieks bez tam vēl tēlo Platstrauta dēlu Juri, arī dzīvi, nepārspīlēti. Neists tonis nabagmājas saimniecei H. Rones veidojumā, tāpat Anlīzei, ko tēlo V. Cēsnece. Patīkamu, svaigu iespaidu sniedz komjauniešu pulks, kas dod izrādei spirtuma pilnu izskaņu.

Novērotie trūkumi ir novēršami. Ar labu gribu varēs panākt daudz — un talantu, kā jūtams, netrūkst. Indriķa Lēmana luga būs interesanta velte Ventspils un Jelgavas aprīņķu darba ļaudīm.

Valts Grēviņš.

STĪGU KVARTETS UZ LATVIEŠU TAUTAS DZIESMU T E M A M

Maskavas radiofons sakarā ar Latvijas PSR 5. gada svētkiem kamerpusstundā pārraidīja pirmatskaņojumā Latvijas komponista Maskavas konservatorijas aspiranta Makša Goldina Latvijas PSR 5. gada dienai veltīto stīgu kvartetu uz latviešu tautas dziesmu temām Furēra kvarteta lieliskā izpildījumā.

Komponista M. Goldina kvartets vērtīgs ieguvums latviešu mūzikas literatūrai. Tas krāšņi parāda latviešu tautas melodiju īpatnējo saturu un skaistumu. Darinājumā tas vienkāršs, formā skaidrs, tieši iedarbojas uz klausītāju.

Kvarteta Allegro daļa, kuļās tems l. t. dz. «Dzeltenis kumeliņš», spraigi, glioti darināta, apliecina tautas dziesmas rotaļīgo raksturu.

Andante Cantabile plaši, izturēti raksturo temas «Nāc māsīņa atpakaļ» skumji maigo līriku.

Skerco daļā divas temas savijas jautrā virpuļi.

Finālā vienojās «Āvu, āvu», tautas dejas un ligo motīvi, it kā izteicot latviešu tautas atturīgo, humora caurausto darba un dzīves prieku.

M. Goldina kvartets ir pirmais kvartets uz latviešu tautas dziesmu temām un jācer, ka šim pirmajam sekmīgajam solim sekos citi mūsu komponisti, tieši ievēdot folkloras vielu kamerdziesmas formās.

Kvartets guvis atzinīgu novērtējumu Vissavienības Padomju Komponistu savienībā un Maskavas Konservatorijas kompozīcijas fakultātē. Atzinīgi par to izteicies Sostakovičs. Augsti kvartetu vērtē Mjaskovskis, kā rakstītu ar lielu meistarību, veidojumā vingru, nobeigta, skaidru.

Žēl, ka mūsu Radiokomiteja nepārraidīja šo pusstundu Latvijas PSR klausītājiem.

Osk. Zviedris.

MONTA KROMA

D ā r z ā

Trauc soļi kā smiltis, ko izdzenā vēji ar darbības steigu un vasaras tīksmi. Un pēkšņi kāds skatās, kāds apstājas spēji, un: «Māsiņ!» kā spārni tam balsi spurdz līksme.

Un meitene redz, ka tai pretim kāds smaida, kāds, piedurkni tukšo kas kabatā slēpis. Viņš mazuliet samulst un atbildi gaida, un veselā rokā tam ziedu pilns klēpis.

«Jūs aizmirsāt varbūt? Tas bija pirms gada...» Un likās, ka nobrauc kāds sejai ar sauju, un meitenei šķita: tā atkal pie vada, kas krūmājos kārtos klusi uz kauju.

Kā vienmēr tie gāja, kā vienmēr tie cēlās, un pārsiet visapkārt to lūdzā un sauca, un saucienos šajos tā spēku sev smēlās, tā pārsēja vienu, pie otra jau trauca.

Un bij viena balss, bij tik cieta kā siena: «Sien ātrāk, ar vāciem man tūlīt vēl tikties! Vēl — granātu vienu! Ir roka vēl viena. Tikpat... kur bez otras man dzīvē vairs likties.»

Tā pavērās mirkli uz dzimtenes pusi: jā, dzīve reiz sagaidīs kaut kur tos arī, no rīta aiz loga tā šūposies klusi tik skaista, tik balta kā jasmīnu zari.

Un teica tā, pārsienot plosīto roku, tai balss bij tik dzīva, kas aizzvāna biedus: «Tev kādreiz vēl dzīve lieks ziedoņa loku, reiz meitenei sniegsi tu jasmīnu ziedus.»

Un, lūk, nu ir atnākts! Kā iesmaržo zāle! Pār galvām vējš izdzenā taureņu barus. Un dārzā, pār kuļu zilgst ziedoņa tāle, viņš pasniedz tai ziedošus jasmīnu zarus.

ATCERES DIENAS

27. augustā pirms 310 gadiem miris spāņu dramatiķis Feliks Lope de Vega Karpio (1562.—1635.).

Apveltīts ar isti spānisku temperamentu, jau 14 g. v. zēns būdams uzraksta pirmo komēdiju. Arī vēlākā literārā darbībā viņa produktivitāte tainisi pasakaina. Kaislīgi visu pārdzīvodams, veselām dienakām neatiedams no rakstāmgalda, čaklībā pārspēdams vai visus pasaules ievērojamākos rakstniekus, viņš savā mūžā saraksta milzīgu daudzumu epeju, mitoloģisku dzejojumu un garāku vēsturisku dzejoļu; un kā gluži vienreizīgs savā meistartībā minams viņa eposā «Gatomakia». Vēl pieminama «Ars poetica» ar pievilcīgo Lopes uzskatu izklāstījumu par drāmas tehniku. Taču Lopes galvenākais sniegums ir drāmā. Viņa spalvai pieder ap 1500 komēdiju, no kurām ap 500 ir uzglabājušās līdz mūsu dienām; pantu skaits sniedzams līdz 5 miljoniem. Tur ir oktāvas, soneti, tercīnas... Komēdijās Lope galvenokārt parāda 16. un 17. g. s. Spāniju, pie vēstures debesīm visspožāk iemirdzējušos Spāniju, kas toreiz pārdzīvoja tik dramatiskus notikumus. Viņam visvairāk interesēja, ko pati tauta juta, kā tautas dvēselē atspoguļojās šo notikumu pārbaugātība. Lepanto kauja, slavenās Armādas sakaušana Spāniju viņoņa ne mazums. Te arī izskaidrojama viņa produktivitāte, kur dažā komēdija radīta 24 stundu laikā. Protams, šāda steiga atstāja zināmas paviršības pēdas viņa darbos. Blakus teicamām lugām, uz kurām balstas dzejnieka miržošā slava, ir lugas, kurās ir zem vidusmēra līnijas. Visumā viņa darbos kūšā liels, dinamisks spēks, apbur valodas svaigums, viļīgums un gleznainība. Tamdēļ Lope de Vegas skatuves darbi nodēvēja kā neizmējams ierosinājumu avots nevien Spānijas, bet visas pasaules vēlāko laiku drāmas dzejniekiem. Anģļi, franči, amerikāņi un citi ir tulkojuši, vērtējuši un ietekmējušies no viņa. Sevīši no tādēim darbiem, kā «Kēpini Otokārs», «Trīs diamanči», «Seviņas zvaig-

nes», «Grēcīgā vara», «Zemnieks savā kaktā», «Visniecējamākais», «Mīlēt, nezinādams ko», u. c. Luga «Fuente avechuna» sevišķi populāritāti guvusi uz Padomju Savienības skatuveim. Lai gan šajos darbos elpo Filipa IV Spānija, tomēr te nejut lielu galma ietekmi uz Lopi. Viņš, kā dramatisks nacionālas slavas paudējs, viscauri balstījās uz tautas masām. Izmantodams novērojums tagadnē un vēstures tematus, prāta radīt dzīvu sakaru starp tautu un teātri. Tāpēc pelnīti Lope iemantojis tautas simpatijas. Lopes vārds jau viņa laikā, līdzīgi Puškinam Krievijā, bija kā orākuls. Atceroties viņa 310. nāves dienu, jāpiezīmē, ka Lope ir radniecīgs mūsu laikmeta dzejniekiem tai ziņā, ka savā dzīvē valdījis gan pār spalvu, gan zobenu. Līdzīgi Servantesam Lope dienēja spāņu jūras flotē. Kā Servantess cīnījās pie Lepanto, tā ir ziņas, ka Lope piedalījies lielajā jūras kaujā ar angļiem, un 1588. gadā atgriezies ar sakautās Armādas paliekām.

K. A.

21. augustā pagāja 25 gadi, kopš miris Kaudzītes Reinis, latviešu literatūras klasiķis. Lieldarbs «Mērnieku laikis», kuŗa vērtība nav zudusi vēl šodien, liek un tiks viņa vārdu vienmēr atcerēties, blakus brāļa Kaudzītes Matisa vārdam.

Kaudzītes Reiņa mūžs ir krietni garš — tas iesniedzas devītajā gadsimtā. Bet citu viņa paveikto darbu vērtība pakaist aiz nepilnā pusmūžā uzrakstītajiem «Mērnieku laikiem»; tālākā straujajā sabiedriskā strāvu vilņojumā viņš neprata iekļauties, tomēr nenostājās arī tām pretī. Dzīves beigu posmā Kaudzītes Reinis ierāvās sevi, grimdams grūtsirdībā; asals kritizētājs gars velti meklēja isto izpausmes veidu, un taču sirmgalvis, kas kād-

reiz dībināti dēvēts par «filozofu zemnieka svārkos», palika sev uzticīgs, neaizklīdams šovinisma vai klērikālisma ceļos, kā to darīja laba tiesa sākotnīgi spilgtu reālistu.

«Mērnieku laikus» sarakstījis kopīgi abi brāļi Kaudzītes-Reinis un Matiss. Paši viņi izteikušies, ka šai darbā dalīt nekā nevar ne autori, ne vēlākie pētnieki. Tomēr, aplūkojot brāļu atsevišķi rakstītos sacerējumus, vērojams, ka viņu raksturos un dzīves skatījumā zināma atšķirība tomēr ir. Tā saredzama arī to mūžu gaitā, kas gan gājusi it kā vienkopus bet nepaliek bez savas dažādības jau pašos sākumos.

Kaudzītes Reinis dzimis 1839. gadā Vecpiebalgas Mādaros — viņš ir deviņus gadus vecāks par brāli Matisu un miris sešus gadus pirms tā. Svarīgs ir apstākļis, ka Reiņa izglītība veidojusies pilnīgi pašmācības ceļā — skolā viņš nav gājis ne dienas. Bērību viņš pavadījis trūkumā, tad izmācījies par dreimani un varējis palīdzēt Matissam iegūt skolas izglītību. Tāpēc viņa pasaules skatījums īpatnējāks, patstāvīgāks veidojies. Vēlāk gan savukārt Matisa palīdzība bija tā, kas nāca talkā arī Reinim isturēt skoloļāja pārbaudījumu; kopīgi viņi sāka žurnālistu un sabiedriskā darbinieka ceļus, kopā devās ceļojumos gan pa Krieviju, gan pa ārzemēm, bet Reinis asāk un dziļāk saskatīja apkārtnes pretunus, beidzot atraujoties arī no Piebalgas sabiedriskās dzīves, kas viņu neapmierināja. Reinis, no vienas puses, savu aforismu krājumā parādās kā atjautīgs, oriģināls domātājs, cilvēcisks vārdus prasītājs un, no otras puses, viņa kritiķisms pāriet skarbā satīrā, kas jo krasi atplaisnās viņa nepabeigtajā romānā «Izjūrieši». Mākslinieciski te daudz trūkumu, bet nepilnīgi izveidotajos, dažbrīd tikai uzmetajos tipos jaunam Keņča, Pietuku Krustiņa, Svauksa u. c. klasisko figūru zīmētāja roku.

Kaudzītes Reinim bija dziļi kritisks skatījums reliģijas jautājumos. Viņš uzbruka mantrāsībai, kārkluvācietībai, urrpātriotismam. Smīnētājs būdams, viņš slēpa sevi lielu traģiku — nespēju līdz galam atrisināt savā laika pretīšķības. Viņš nomira vientuļš 1920. gada 21. augustā Vecpiebalgas Kalnā Kubēnos, iemantojis savādnieka apzīmējumu. Bet tauta vienmēr sajutusi sev garīgi tuvu šo vienkāršo vīru, kuŗa izdomai pieder tēli, kas kļuvis par sugasvārdiem, savas grupas prototipiem.

V. Vitolds.

RAKSTNIECĪBAS MŪZEJA IZSTĀDE

Latvijas PSR Vaists Rakstniecības mūzejs sakarā ar mūsu republikas piekto gadadienu sarīkojis plašu izstādi, kas pietiekami interesantiem no 20. jūlija. Izstāde attēlo latviešu tautas garīgo cīņu pret vācu iebrucējiem, cīņu ar spēcīgu, iedarbīgu vārda palīdzību. Šās cīņas pirmsākumi rodami jau tautas tradīcijās, kuŗu attiecīgā zīmīgākie izvilkiemi līdz ar folkloras pētniecības materiāliem un mākslinieciskām ilustrācijām parādīti izstādē. Tālāk redzam pirmo latviešu rakstnieku un viņu darbu attēlus, katram pievienojot pa kodolīgam raksturojumam, citējot vietas, kuŗās skan protesta balss. Labi pārskatāmu redzam «jaunlatviešu» — Krišjāņa Valdemāra, Krišjāņa Barona u. c. darbību; vairākrāt lasām tautas dziesminieku Ausekļa un Pumpura dedzīgas, ienaida kvēlinātās vārsmas. Tautiskās atmodas un jaunās strāvas laikmes parādīts gan preses, gan literatūras piemēros. Starp tālaika darbinieku figūrām spēcīgi izeļas Tautas dzejnieks Rainis, kuŗa darbībā veltīts visvairāk telpas. Raini izstādē skatām visos viņa dzīves posmos, mūža ritumam cieši saistoties ar literāro un sabiedriskā darbu; fotoattēlos redzamas viņa lugu gaitas uz mūsu skatuveim. Tālāk laika secībā parādīti vai visi kaut cik ievērojamie latviešu rakstnieki, kuŗu darbos kaut nedaudz rindīnās izskan tautas mūsenais naidis pret vāciem — pret «kungiem». Tur ir Blaumanis, tur Brigaderis, Poruks, tur rakstnieki, kas aktīvi piedalījušies 1905. gada revolūcijā vai aprakstījuši to (A. Raters, Plūdonis, Austris, Apesdēls, Rozītis u. c.). Beidzamā istaba veltīta Latvijas padomju rakstniecībai, kuŗas lielākā personība — Tautas rakstnieks Andrejs Upīts raksturots bagāti materiāliem. Daudz iespīestu darbu, lugu inscenējumu attēlu, rokrakstu, interesantu personīgās dzīves fotozņēmumu utt. Tāpat lielās vitrinās kopli parādīts Viļa Lāča, Kupliem bagāto kultūras darbinieku: Sudrabkalna Birznieka-Upīša, Sakses u. c. darbība. Pienācīga vieta dota arī padomju presē.

Istādī vada Lāčplēša un Meinā bruņinieka cīņas motīvs, kas šais simbolistiskajos tēlos tieši paudies Pumpura un Raiņa sacerējumos, bet kā apakštonis strāvo cauri visai mūsu progresīvajai rakstniecībai. To mūzeja darbinieku saimei ar direktoru b. Freinbergu priekšgalā izdevies parādīt labi. Parocīgāks varēja būt telpu sadalījums, lai arī bez gida aizrādījumiem apmeklētājs saprastu, kādā kārtībā pa tām iet. G. V.

Jāņa Niedres stāsti

«Divos krastos»

Jāņa Niedres literārā darbība iesākās ap 1931. gadu, kad iznāk viņa pirmais romāns «Vikingi». Drīz atklātībā parādās arī otrs romāns «Uz Daugavas viesuļi». Taču šajos pirmajos darbos vēl maz var samantīpatnējo stāstījumu, kas tik iezīmīgi raksturo daudzus vēlākos Jāņa Niedres darbus. Tas vispirms attiecināms uz 1932. gadā iznākušo stāstu grāmatu «Keceris Latgalē». Te Niedre jau izceļas kā atjautīgs stāstnieks. Arī visā turpmākajā literārajā darbībā viņš zināmā mērā palicis uzticīgs šai savai stāstītāja manierei. Lai minam veikli un rotalīgi darinātos «Rozālija pie bīkts», «Santīma ceļojums» un citus. Pirmajā padomju gadā mūsu periodikā iespējās Jāņa Niedres romānu «Putni vētrā», kuram viela nemta no mūsu tautas vēstures sākumiem. Še aprakstītais laika posms attiecas uz 10. gadsimtu. Bet šim darbam pa daļai vēl piemīt tādi pat trūkumi, kādi bija viņa pirmajiem jau pieminētajiem romāniem. 1941. gadā Jānis Niedre debitē ar otru stāstu grāmatu «Piecu korpusu kamerās». Še notēlots laiks, kad mūsu bolševistiskā partija darbojās pagrīdē un daudzi tās cīnītāji bija ieslodzīti buržuāziskās varas cietumos. Autors, labi pazīdams pagrīdes un īpaši cietuma dzīvi, sniedz visai iejūtīgu šī, mūsu

JELGAVAS TEĀTRIS VIESOJAS VENTSPILI

Valsts Jelgavas Drāmas teātris šinīs dienās viesojas Ventspilī. Teātra repertuārs: I. Leimaņa luga «Kalpu taka», K. Goldoni komēdija «Jocīgs gadījums» un teātra ansambļa estrādes programmas koncerts. Jāsaka, ka teātru viesošanās ir teicama parādība, jo viesizrādes allaž saista publikas uzmanību vairāk kā parastās izrādes. Tas vai nu tāpēc, ka ierodas mākslinieciski augstvērtīgāks kolektīvs, vai aktieri, kuri uzstājas citā pilsētā, mēģina dot visaugstāko mākslas sniegumu, vai, treškārt, publikas uzmanība tiek pievērsta jaunā teātra īpatnību dēļ. Katrā gadījumā viesizrādes tuvinā mākslu tautas masām. Tāpēc būtu vēlams, lai arī Rīgas teātri padomātu par viesizrādēm provinces pilsētās. Tas imponētu vēl vairāk.

literātūrā vēl maz atspoguļotā laika notēlojumus. Var minēt kaut vai stāstīkus «Grāmata par Turksību», «Lelle», «Ibisa salas gubernatora svainis» u. c., kas uzrakstīti ar vingru prozaiķa roku un kurū literārā vērtība nav zudusi arī šodien. Tajā pat gadā «Karogā» sāk iespīst Jāņa Niedres romānu «Peivelīšku sala», kas iezīmējas ar spilgtu apvidus koloritu, raksturīgu tipu, savdabīgu Latgales ļaužu un dzīves notēlojumu. Bet šo interesanto, daudzsolšo romānu autors nepabeidz, jo drīz sākas Tēvijas karš. Jānis Niedre savā darbībā visai daudzpusīgs, starp citu, viņš diezgan daudz strādājis arī pie latviešu etnografijas, sarakstīdams vairākus darbus.

Tēvijas kara laikā Jānis Niedre rosīgi darbojas literātūras laukā. Viņš saraksta vairākus stāstus un līdztekus strādā pie latviešu literatūras vēstures.

Jaunākajā viņa stāstu grāmatā «Divos krastos» sakopoti darbi, kas radušies Tēvijas kara laikā.

Šī grāmata iezīmīga vispirms ar to, ka autors izvēlējies dažu labu tādū temu un sižetu, pie kura citi mūsu prozaīki vēl nav izmēģinājuši roku. Piemēram, stāstīnā «Brīvdiena» Jānis Niedre parāda, kā ārstē Anna Liepa iesaistās politiski-sabiedriskajā darbā, kā viņa evakuācijas gados, dzīvodama un strādādama Padomju Savenībā, izaug par istu padomju ārsti. Jāsaka, ka šī tema par cilvēka pāraugšanu šodien ārkārtīgi svarīga un autors to pratis uzvert. Tāpat atzīmējams stāsts «Viens no viņiem». Te parādīts zemiskais pašlabumnieks Gurgulis — mūsu tautas ienaidnieks, ar kādiem mums vēl jācinās šodien. Kādā citā stāstīnā «Viņā pusē» autors atbaidošā kailumā parādījis vācu divīzijas komandieri oberstu Dinkopfu.

Lai gan šī apskata nolūks nav dot rūpīgu un sīku Jāņa Niedres grāmatas analīzi un novērtējumu, tomēr nepieciešams kaut vai galvenos vilcienos apstāties pie katra atsevišķa darba.

Stāstā «Skaida» visai reljefi parādīts departamenta ierēdnis Ljeksns. Autors šo latviešu pilsonības un studentu korporāciju pārstāvi pratis tik iezīmīgi

notēlot, ka mēs to jau no pirmā acu uzmetiena pazīstam — lūk, glēvulis, nodevējs, kas gatavs uz visu, lai tikai paglābtu savu ādu! Tas radniecīgs mūsu padomju literātūrā pazīstamajam mierīgajam iedzīvotājam Liedagam, ko savā lieliskajā stāstā devusi Anna Sakse. Protams, šie divi tipi nesaplūst kopā, bet, būdami radniecīgi, katrs paliek savrup, jo tos izveidojuši divi tik atšķirīgi prozaīki. Labi paveicies jaunsaimnieks — partizāns, lai gan viņa dialogā ar Liekni vietām var vēlēties vairāk istuma, mazāk deklarātvā toņa. Aizsākts un neizveidots palicis Austras tēls, ko autors nav gribējis attīstīt līdz pilnasinīgam tipam.

Visai spraigs un raits stāsts «Otrā pusē». Autors gan dažviet lieki pārblīvē atsevišķas vietas, ļaudams oberstam Dinkopfam pagari spriedelēt, tādējādi ievērojami traucēdams stāsta pavedienu, tomēr obersta Dinkopa — šī tipiskā paaules iekāpotāja zvēriskā seja atveidota iespaidīgi. Vielas sižets atjautīgs, zēl tikai, ka pārējos vācu barvežus autors nav mēģinājis dziļāk raksturot. Ar atzīstamu iedomu stāsta pavedienā ievitas latviešu izlūka Skaldera kaujas gaitas. Pašu Skalderu gan autors nekur neatēlo, taču tā smagā un trāpīgā roka jūtama cauri visam stāstam un nobeigumā obersts Dinkops krit no šī neuzvaramā izlūka lodes.

Siltums un sirsnība staro no savdabīgā stāsta «Brīvdiena». Var iebilst pret samāksloti radīto konfliktu, kurā rezultātā Annas Liepas psiholoģijā notiek lūzums un viņa sāk pāraugt. Tāpat, izveidojot sižetu, Liepas vēstuli jaunākam leitnantam Krūmiņam vajadzēja rūpīgāk ievīt stāsta pavedienā, tad šis ļoti raksturīgais fakts visā stāsta kompozīcijā labāk iekļautos un tam nebūtu nejaušības vai gadījuma pieskaņas. Taču neraugoties uz aprādītajiem trūkumiem, šis stāsts ar savu aktuālo temu un svaigo vielu ir viens no spilgtākajiem.

Vaidi un asinis dves no stāsta «Nakts dzījumā», kur attēlots vācu okupācijas baigais laiks. Darba zemnieku Juri Krūmiņu, vāciešiem ienākot, padzen no mājām, apcietina un spīdzina.

Autors gan raksturīgi iezīmē gūstekņa Nikolaja un citu tēlu, tomēr, salīdzinot ar pārējiem stāstiem, šis darbs samērā pelēks. Tas tāpēc, ka autoram neizdodas visā pilnībā atsegt šo cilvēku dvēseli, psiholoģiskā dziļumā parādīt to attiecības. Tomēr arī šinī stāstā netrūkst labāk pavekušos vietu. Piemēram, Krūmiņa iepazīšanās ar Sarkanās Armijas gūstekni Nikolaju. Tāpat spēcīgs ir aprakstošais elements, kas labi raksturo vācu okupācijas laiku.

Kā spraigākais, ar droši iezīmētiem tiem un labi izveidotu notikuma risinājumu, minams stāsts «Viens no viņiem». Patiesi atbaidošs, nicināms, nīstams un reizē nožēlojams ir šis tautas ienaidnieks Gurgulis. Autors pratis visā kailumā atsegt šī zemnieka dvēseli, parādījis šo bijušo cilvēku, kuram nav nekā kopēja ar tagadējo lielo laiku. Šinī stāstīnā autors ar nedaudziem skopiem stāstītāja vilcieniem viegli iezīmē pagasta izpildu komitejas priekšsēdētāju Rūki, kalēju Pēteri un it īpaši zemnieku Zaķi. Šis godīgais latviešu zemnieks no pasīva vērotāja kļūst par dedzīgu padomju iekārtas piekritēju.

Apskata noslēgumā atzīmējami arī daži labi pavekušies salīdzinājumi, kas šur tur pārmirod. Piemēram, lai raksturotu izšāviena troksni, autors saka: «Nakts klusumā nosprāksēja kā iss lauska piesietiens...» («Otrā pusē»). Šādu izteiksmīgu salīdzinājumu Jāņa Niedres grāmatā var sateklēt diezgan daudz, bet te jāpieņem, ka autoram pagādās arī aprakstāmiem vielaļ sveši salīdzinājumi. Visumā lasītājs Jāņa Niedres grāmatā atradīs nē mazumu rūpīgi kaldinātu, isti plastisku prozas teikumu. Jāatzīmē arī sevišķi glītais un gaumīgais grāmatas iekārtojums.

Jādomā, ka Jānis Niedre, viens no mūsu apdāvinātākajiem rakstniekiem, īpatnējs un savdabīgs stāstītājs, sniegs vēl daudz. No viņa gaidīsim ne tikai stāstus, bet arī plašāka apmēra darbus — romānus. Cerēsim, ka tuvākajā nākotnē Jānis Niedre pabeigs savu tik sekmīgi pasākto «Peivelīšku salu».

Ignats Muižnieks.

Laikraksts «Literatūra un māksla» iznāk vienreiz nedēļā. Redkolēģija: V. Lukss (atbildīgais redaktors), M. Buša, N. Grīnfelds, A. Lapiņš, R. Peļše, A. Sakse, O. Tilmanis. Redakcijas adrese: Rīga, Kr. Barona ielā 12. Runas stundas no pl. 10—14. Numurs maksā Rbl. 1.—. Abonēšanas maksa Rbl. 52.— gadā. Abonentus pieņem Preses apvienība Rīgā, Kirova ielā 41/43. Izdevējs VAPP laikrakstu un žurnālu apgādniecība Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40.